

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11
The 11th STOU National Research Conference

การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งในอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา
Adaptation of Rice Farmers to Drought Situation in Dan Khun Thot District,
Nakhon Ratchasima Province

กัญจมนี ตัญเตียม (Kantamanee Tuyteim)¹ บำเพ็ญ เขียวหวาน (Bumpen Keowan)²

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (Benjamas Yooprasert)³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพการผลิตและการตลาดข้าวของเกษตรกร 2) สถานการณ์และการปรับตัวของเกษตรกรต่อสถานการณ์ภัยแล้ง 3) ความรู้ แหล่งความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร 4) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง 5) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ประชากรคือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปีที่ประสบภัยแล้ง ในปีการเพาะปลูก 2562/2563 จำนวน 12,402 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตาม ทาโร่ ยามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่าง 201 คน สุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยการจับสลาก วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนาและการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า (1) เกษตรกรมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเฉลี่ย 14.17 ไร่ มีต้นทุนการผลิตข้าวเฉลี่ย 1,854.23 บาท/ไร่ มีผลผลิตข้าวเฉลี่ย 204.01 กิโลกรัม/ไร่ (2) เกษตรกรส่วนมากได้รับผลกระทบจากภัยแล้งต่อผลผลิตข้าวอยู่ในระดับมากที่สุด และเกษตรกรมีการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งอยู่ในระดับปานกลาง (3) เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งอยู่ในระดับมาก โดยได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อบุคคลมากกว่าสื่ออื่นๆ และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งอยู่ในระดับมาก (4) เกษตรกรมีปัญหาและข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งระดับมาก (5) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ได้แก่ เพศ จำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือน ต้นทุนการผลิต ความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้ง ผลกระทบจากภัยแล้งต่อปริมาณผลผลิต และแหล่งความรู้เกี่ยวกับภัยแล้ง

คำสำคัญ การปรับตัว ผลกระทบ สถานการณ์ภัยแล้ง

¹ นักศึกษาลัทธิสุตรเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช kanta-neung@hotmail.com

² รองศาสตราจารย์ ประจำวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช bumpen.keo@stou.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช yoobench@hotmail.com

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

Abstract

The objectives of this research were to study 1) production and rice market conditions of farmers 2) situation and adaptation of farmers to drought situation 3) knowledge, knowledge sources, and opinions about drought of farmers 4) problems and suggestions for rice production towards drought situation 5) factors related to the adaptation to drought situation. The population of this research was 12,402 rice production farmers who got affected by the drought in the planting year 2019/2020. The sample size of 201 people was determined by using Taro Yamane formula and simple random sampling method by lottery selection. Data were analyzed using descriptive statistics and multiple regression analysis. The results of the research found out that (1) farmers had the average production rice area of 14.17 Rai. The average rice production costs were 1,854.23 Baht/Rai and the average rice productivity was 204.01 kilogram/Rai. (2) Most of the farmers received the impacts from drought to their rice products at the highest level. Farmers adapted to drought situation were at the moderate level. (3) Farmers had knowledge about drought at the high level. Farmers received the news and information from personal media more than other types of media. Farmers thought about drought at the high level. (4) Farmers faced problems and suggestions for rice production towards drought situation with at the high level especially. (5) Factors related to the adaptation to drought situation were such as gender, amount of labor in agricultural section, rice production costs, opinions towards drought, the impacts from drought to rice product amount, and knowledge sources about drought.

Keywords: Adaptation, Effect, Drought situation

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

บทนำ

ประเทศไทยมีการทำการเกษตรมาอย่างยาวนาน แต่เกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ยังประสบกับปัญหาผลผลิตเสียหาย และผลผลิตไม่มีคุณภาพจากภัยธรรมชาติ และโรคระบาด ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาประเทศไทยได้ประสบปัญหาปริมาณน้ำฝนรวมทั้งปีต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2562) ทำให้เกิดภัยแล้งอย่างกว้างขวางในหลายพื้นที่ ส่งผลให้เกิดขาดแคลนน้ำสำหรับ อุปโภค บริโภค โดยเฉพาะการใช้น้ำในภาคการเกษตรสำหรับการปลูกพืชในฤดูกาลปกติในพื้นที่นอกเขตชลประทาน ปริมาณน้ำฝนมีความสำคัญต่อการเพาะปลูก หากปริมาณน้ำฝนน้อยจะส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืช

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย และเป็นอาหารหลักของคนไทย การปลูกข้าวจึงเป็นอาชีพหลักของคนไทย ประกอบกับสภาพพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยเหมาะสมกับการปลูกข้าว นอกจากนี้ยังมีนโยบายต่างๆ ของทางภาครัฐที่ส่งเสริมและช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ส่งผลให้พื้นที่ในการปลูกข้าวเพิ่มขึ้นในหลายๆ จังหวัด โดยในปี 2561 ประเทศไทยสามารถส่งออกข้าวและผลิตภัณฑ์มูลค่ากว่า 182,081 ล้านบาท แต่ปี 2562 สามารถส่งออกได้มูลค่าเพียง 130,393 ล้านบาท ซึ่งลดลงจากปีที่ผ่านมา 51.7 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 28 เนื่องจากผลกระทบจากภัยแล้งทำให้ผลผลิตข้าวลดลง โดยเฉพาะในจังหวัดนครราชสีมา ที่มีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวมากเป็นอันดับ 2 ของประเทศไทย ซึ่งปีเพาะปลูก 2561/2562 มีพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด 3,461,389 ไร่ ผลผลิต 1,008,611 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 354 กิโลกรัมต่อไร่ และหากมาเปรียบเทียบกับผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่จากปีเพาะปลูก 2560/2561 จะพบว่าผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ลดลงถึง 99 กิโลกรัมต่อไร่ หรือร้อยละ 22 (ผลผลิตเฉลี่ยปีเพาะปลูก 2561/62 ของทั้งประเทศ 453 กิโลกรัมต่อไร่) (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2562) เนื่องจากในปีเพาะปลูก 2562/2563 จังหวัดนครราชสีมาประสบปัญหาภัยแล้งทั้งจังหวัด

อำเภอด่านขุนทดเป็นอำเภอที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีพื้นที่การเกษตรทั้งหมด 560,000 ไร่ โดยพื้นที่การเกษตรทั้งหมดอยู่นอกเขตชลประทาน การปลูกพืชส่วนใหญ่นิยมปลูกพืชไร่เนื่องจากเป็นพืชที่ใช้น้ำน้อย และเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ที่เป็นดินเค็ม ซึ่งปัญหาในปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอด่านขุนทด คือ ภัยแล้ง ที่มักจะประสบเป็นประจำทุกปี (สำนักงานเกษตรอำเภอด่านขุนทด, 2562, น. 12) ในปีเพาะปลูก 2562/2563 อำเภอด่านขุนทดมีพื้นที่ประสบภัยแล้งด้านพืชมากเป็นอันดับ 1 ของจังหวัดนครราชสีมา โดยพืชที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ ข้าว โดยพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมด 197,981 ไร่ ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งเสียหายสิ้นเชิงไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ จำนวน 128,883 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 65 จากพื้นที่เพาะปลูกของทั้งหมดของอำเภอด่านขุนทด (ระบบข้อมูลเกษตรกรผู้ประสบภัยพิบัติด้านพืชกรมส่งเสริมการเกษตร, 2562)

จากเหตุผลดังกล่าวการศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งในพื้นที่อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา และความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร โดยผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กร หน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำไปใช้ประกอบการวางแผน กำหนดนโยบายในการเตรียมความพร้อมรับมือปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน และแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ตรงตามความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการผลิตและการตลาดข้าวของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง
3. เพื่อศึกษาความรู้ แหล่งความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร
4. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกร
5. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกร

สมมติฐานการวิจัย

สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพการผลิตและการตลาดของข้าว สถานการณ์ภัยแล้ง ความรู้ แหล่งความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้ง มีอย่างน้อย 1 ปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) ประชากรในการวิจัย คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปีที่ประสบภัยแล้งโดยมีข้อมูลในฐานระบบข้อมูลเกษตรกรผู้ประสบภัยพิบัติด้านพืช กรมส่งเสริมการเกษตร (ด้านข้าว) ในปีการเพาะปลูก 2562/2563 จำนวน 12,402 ราย และมีพื้นที่ปลูกข้าวอยู่ในเขตพื้นที่ 16 ตำบล ของอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้สูตรการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ ทาโร ยามาเน่ ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.07 ได้จำนวน 201 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย โดยวิธีจับสลาก ซึ่งเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ที่มีลักษณะคำถามเป็นแบบปลายปิด แบ่งคำถามออกเป็น 5 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร ตอนที่ 2 สภาพการผลิตและการตลาดข้าวของเกษตรกร ตอนที่ 3 สถานการณ์ และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ตอนที่ 4 ความรู้ แหล่งความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร และตอนที่ 5 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การจัดอันดับ และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรร้อยละ 63.2 เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 55.13 ปี ร้อยละ 62.2 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.17 คน มีประสบการณ์ในการปลูกข้าวเฉลี่ย 26.02 ปี มีแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.33 คน มีแรงงานจ้างเฉลี่ย 2.06 คน มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 24.75 ไร่ เกษตรกรร้อยละ 87.6 มีลักษณะการถือครองพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง มีรายได้รวมทั้งหมดในปี 2562 เฉลี่ย 128,998.51 บาท โดยแบ่งเป็นรายได้จากการขายผลผลิตข้าว เฉลี่ย 22,704.55 บาท รายได้จากภาคการเกษตรอื่นๆ เฉลี่ย 94,453.05 บาท และรายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 57,742.47 บาท เกษตรกรร้อยละ 68.2 ใช้เงินทุนของตนเอง ร้อยละ 94.0 มีอาชีพหลักคือการเกษตร ร้อยละ 51.2 มีอาชีพรองคือรับจ้างทั่วไป และเกษตรกรร้อยละ 80.6 เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้านาคาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (อ.ก.ส)

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

2. สภาพการผลิตและการตลาดข้าวของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเฉลี่ย 14.17 ไร่ เกษตรกรร้อยละ 84.1 มีลักษณะการถือครองพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นของตนเอง เกษตรกรทั้งหมดปลูกข้าวพันธุ์ขาวหอมมะลิ 105 เกษตรกรร้อยละ 63.2 มีวัตถุประสงค์ในการปลูกข้าวเพื่อเก็บไว้บริโภคเองแบ่งขายเป็นส่วนน้อย โดยมีต้นทุนการผลิตข้าวปี 2562 เฉลี่ย 1,854.23 บาท/ไร่ ผลผลิตข้าวเฉลี่ยที่ได้ในปี 2562 204.01 กิโลกรัม/ไร่ เกษตรกรร้อยละ 49.3 ปลูกข้าวช่วงเดือนกรกฎาคม เกษตรกรร้อยละ 71.1 เก็บเกี่ยวข้าวช่วงเดือนพฤศจิกายน โดยเกษตรกรร้อยละ 80.1 เก็บเกี่ยวข้าวโดยสังเกตจากสีรวงข้าว ร้อยละ 42.3 มีสภาพพื้นที่ปลูกข้าวเป็นที่ราบ เกษตรกรร้อยละ 29.9 มีลักษณะดินปลูกเป็นดินร่วนปนทราย เกษตรกรร้อยละ 79.6 มีการเตรียมดินโดยไถพรวน และไม่เผาฟาง เกษตรกรร้อยละ 98.0 ปลูกข้าวแบบหว่านสำหรับเกษตรกรทั้งหมดใช้แหล่งน้ำจากน้ำฝน ร้อยละ 67.7 มีการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ร้อยละ 98.5 มีการใส่ปุ๋ย เกษตรกรร้อยละ 98.5 ใช้เครื่องจักรในการเก็บเกี่ยว เกษตรกรร้อยละ 93.5 จำหน่ายผลผลิตข้าวที่โรงสี โดยเกษตรกรร้อยละ 75.1 จำหน่ายผลผลิตด้วยตนเอง ราคาผลผลิตข้าวเฉลี่ย 11.79 บาทต่อกิโลกรัม และเกษตรกรร้อยละ 99.0 ไม่มีการแปรรูปข้าว

3. สถานการณ์ และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง พบว่า เกษตรกรร้อยละ 83.1 ประสบปัญหาภัยแล้งในพื้นที่ปลูกข้าวเป็นบางปี เกษตรกรทั้งหมดประสบปัญหาภัยแล้งล่าสุดในปี 2562 เกษตรกรร้อยละ 56.7 ต้นข้าวได้รับความเสียหายจากภัยแล้งระดับมากที่สุด เกษตรกรร้อยละ 92.0 มีสาเหตุของภัยแล้งคือฝนแล้ง โดยเกษตรกรได้รับผลกระทบจากภัยแล้งต่อผลผลิตข้าวทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ เกษตรกรร้อยละ 47.8 ได้รับผลกระทบด้านคุณภาพผลผลิตข้าวในระดับมากที่สุด เกษตรกรร้อยละ 54.7 ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งด้านปริมาณผลผลิตข้าวในระดับมากที่สุด และเกษตรกรร้อยละ 28.9 ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งด้านราคาผลผลิตข้าวในระดับมากที่สุด และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ในภาพรวมพบว่า เกษตรกรมีการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นจากทั้งหมด 5 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง (เฉลี่ย 11.06 ข้อจากการวัดระดับคะแนนการปฏิบัติการปรับตัวของเกษตรกรต่อสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้น จำนวน 20 ข้อ คิดเป็น 20 คะแนน) พบว่า ระดับคะแนนการปฏิบัติการปรับตัวของเกษตรกรต่อสถานการณ์ภัยแล้งอยู่ในระดับมากร้อยละ 36.8 และรองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 28.9

4. ความรู้ แหล่งความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร จากการวัดระดับความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร จำนวน 20 ข้อ คิดเป็น 20 คะแนน พบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งอยู่ในระดับมาก โดยตอบได้ถูกต้องเฉลี่ย 14.39 ข้อ แหล่งความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรมีแหล่งความรู้และระดับการได้รับข้อมูลข่าวสารทั้งที่เป็นสื่อบุคคล สื่อกลุ่ม สื่อมวลชน และสื่อออนไลน์ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาแหล่งความรู้แต่ละประเภท พบว่า ได้รับจากสื่อบุคคลมากกว่าสื่ออื่นๆ รองลงมาคือ สื่อกลุ่ม สื่อมวลชน และสื่อออนไลน์ ความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร พบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งอยู่ในระดับมาก

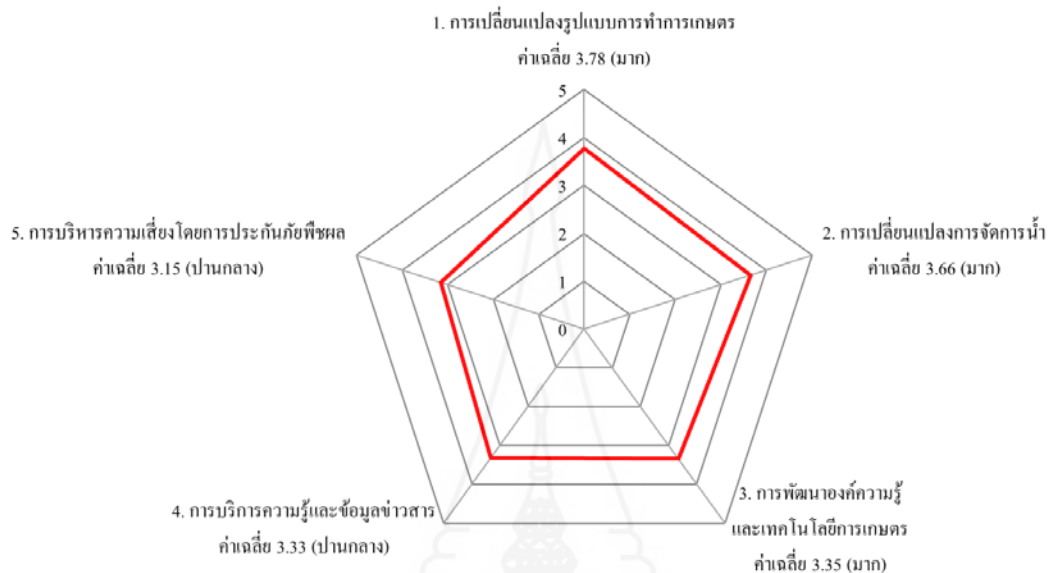
5. ปัญหา และข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง

5.1 ระดับปัญหาในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง พบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีปัญหในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาประเด็นปัญหาทั้งหมด พบว่า ประเด็นที่มีเกษตรกรมีระดับปัญหาคืออันดับหนึ่งคือ เกษตรกรไม่มีการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาเพาะปลูก เนื่องจากต้องรอช่วงฤดูฝน อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว โดยสรุปปัญหาในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกร ดังภาพที่ 1

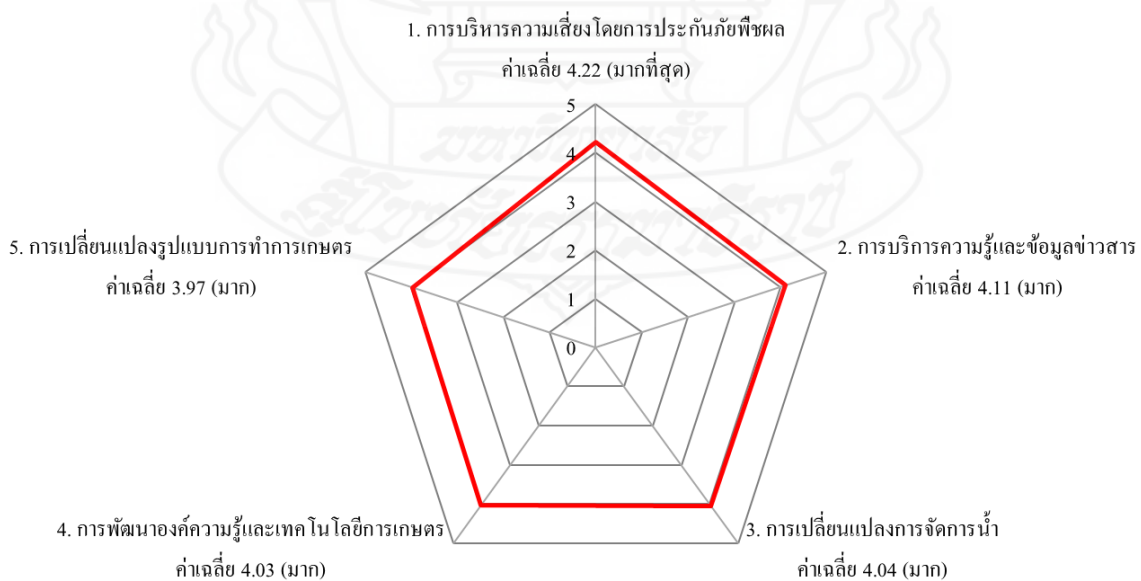
การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ภาพที่ 1 สรุปปัญหาในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกร

5.2 ระดับข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง พบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาประเด็นข้อเสนอแนะทั้งหมด พบว่า การส่งเสริมให้มีการประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงในการเกิดภัยแล้งก่อนการปลูกพืช เป็นประเด็นที่มีเกษตรกรมีระดับข้อเสนอแนะอันดับหนึ่ง โดยสรุปข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกร ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 สรุปข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกร

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

6. การทดสอบสมมติฐาน สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพการผลิตและการตลาดของข้าว สถานการณ์ภัยแล้ง ความรู้ แหล่งความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้ง มีอย่างน้อย 1 ปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา พบว่า

มี 3 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 คือ เพศของเกษตรกร ต้นทุนการผลิตข้าว และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกรโดยมีผลในเชิงลบ กล่าวคือ ตัวแปรมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางตรงกันข้าม นั่นคือ เมื่อเกษตรกรเป็นเพศชาย การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อมีต้นทุนการผลิตข้าวน้อย การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และเมื่อเกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งน้อย การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

และมี 3 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ จำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือน ผลกระทบจากภัยแล้งต่อปริมาณผลผลิตข้าว และแหล่งความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร โดยมีผลในเชิงลบ กล่าวคือ ตัวแปรมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางตรงกันข้าม นั่นคือ เมื่อมีจำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือนน้อยลง การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อได้รับผลกระทบจากภัยแล้งต่อปริมาณผลผลิตข้าวน้อย การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และมีผลในเชิงบวก 1 ตัวแปร กล่าวคือ ตัวแปรมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือ เมื่อได้รับแหล่งความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งมากขึ้น การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นด้วย โดยมีสมการแสดงความสัมพันธ์ ดังนี้

$$Y = 19.691 - 1.206 X_1 - 0.914 X_2 + 0.025 X_3 - 1.551E-05 X_4 + 3.023E-06 X_5 - 0.031 X_6 - 0.001 X_7 + 0.003 X_8 - 0.930 X_9 + 0.075 X_{10} + 0.057 X_{11} - 0.108 X_{12}$$

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร สภาพการผลิตและการตลาดข้าวของเกษตรกร สถานการณ์และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ระดับความรู้ แหล่งความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร ปัญหาและข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร

สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง โดยมีอายุเฉลี่ย 55.13 ปี ส่วนมากจบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.17 คน และมีประสบการณ์ในการปลูกข้าวเฉลี่ย 26.02 ปี สอดคล้องกับคันทนีย์ กระจำโนม และคณะ (2558, น.84) ที่พบว่า เกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 55 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 4 คน มีประสบการณ์ในการปลูกข้าวเฉลี่ย 30 ปี และเพ็ญติตา เอี่ยมชม และคณะ (2560, น.195) ที่พบว่า เกษตรกรมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.92 คน และมีประสบการณ์ในการปลูกข้าวเฉลี่ย 25.36 ปี ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าการเข้าสู่สังคมสูงวัยของเกษตรกร และเนื่องจากการประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นเวลานาน จึงทำให้เกษตรกรมีประสบการณ์ในการทำเกษตรสูง และอาจมีแนวทางการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งที่หลากหลาย

สภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรมีแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือนเฉลี่ย 2.33 คน มีแรงงานจ้างเฉลี่ย 2.06 คน มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 24.75 ไร่ ซึ่งเกษตรกรส่วนมากมีลักษณะการถือครองพื้นที่ทำ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

การเกษตรเป็นพื้นที่ของตนเอง ซึ่งแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการปลูกข้าวส่วนใหญ่ใช้เงินทุนของตนเอง ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ การเกษตร และอาชีพรองคือรับจ้างทั่วไป แตกต่างกับเพ็ญติตา เอี่ยมชม และคณะ (2560, น.195) ที่พบว่า จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เป็นเกษตรกรชาวนาเฉลี่ย 1.88 คน และการจ้างแรงงานเฉลี่ย 3.70 คนต่อครัวเรือน อาจจะเป็นเพราะว่าสมาชิกในครัวเรือนหันไปประกอบอาชีพภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น จึงทำให้แรงงานภาคการเกษตรน้อยลง เมื่อเกษตรกรมีจำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือนน้อย การจ้างแรงงานด้านการเกษตรจึงเพิ่มขึ้น ส่วนอาชีพรอง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ (2558, น.84) ที่พบว่า เกษตรกรมีอาชีพเสริมคือ รับจ้างทั่วไป ทำสวนผัก/ผลไม้ และค้าขาย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่ารายได้จากภาคเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพเกษตรกรจึงต้องมีการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง โดยการประกอบอาชีพเสริมเพื่อความมั่นคงทางรายได้

สภาพทางสังคมของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรการเกษตร ร้อยละ 80.6 โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส) ซึ่งสอดคล้องกับเพ็ญติตา เอี่ยมชม และคณะ (2560, น.195) ที่พบว่าเกษตรกรเป็นกลุ่มลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ร้อยละ 83.26 ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรนั้นเป็นหน่วยงานหลักในการให้กู้ยืมเงินเพื่อการลงทุนด้านการเกษตรดอกเบี้ยต่ำ มีการให้สินเชื่อด้านปัจจัยการผลิตต่างๆ อีกทั้งยังมีโครงการประกันภัยข้าวนาปีสำหรับเกษตรกรที่ประสบภัยธรรมชาติ เกษตรกรส่วนใหญ่จึงเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้ำ ธ.ก.ส เพื่อประกันความเสี่ยงต่อการเกิดภัยแล้ง

2. สภาพการผลิตและการตลาดข้าวของเกษตรกร

เกษตรกรมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเฉลี่ย 14.17 ไร่ ส่วนใหญ่มีลักษณะการถือครองพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นพื้นที่ของตนเอง เกษตรกรทั้งหมดใช้ข้าวพันธุ์ขาวหอมมะลิ 105 โดยมีต้นทุนการผลิตข้าวปี 2562 เฉลี่ย 1,854.23 บาท/ไร่ ผลผลิตข้าวเฉลี่ยที่ได้ในปี 2562 204.01 กิโลกรัม/ไร่ เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวช่วงเดือนกรกฎาคม เก็บเกี่ยวข้าวช่วงเดือนพฤศจิกายน เกษตรกรทั้งหมดใช้แหล่งน้ำจากน้ำฝน ส่วนใหญ่จำหน่ายผลผลิตที่โรงสี และจำหน่ายผลผลิตด้วยตนเอง ซึ่งแตกต่างกับผลการศึกษาของเพ็ญติตา เอี่ยมชม และคณะ (2560, น.195) ที่พบว่า พื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ย 38.21 ไร่ต่อครัวเรือน ต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 4,191.52 บาทต่อไร่ ปริมาณผลผลิตเฉลี่ย 708.02 กิโลกรัมต่อไร่ อาจเนื่องจากขนาดพื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ยของเกษตรกร และปริมาณผลผลิตมีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจทำให้ต้นทุนการผลิตข้าว และการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกรมีความแตกต่างกันตามไปด้วย ส่วนระยะเวลาในการเพาะปลูกข้าว สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ (2558, น.67) ที่พบว่า เกษตรกรปลูกข้าวนาปีในช่วงเดือนกรกฎาคม - พฤศจิกายน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าเดือนกรกฎาคม เป็นช่วงฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงที่เหมาะสมต่อการปลูกข้าวนาปี ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้แหล่งน้ำจากน้ำฝนในการเพาะปลูก อาจทำให้เกษตรกรมีการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งได้น้อย

3. สถานการณ์และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง

จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาภัยแล้งในพื้นที่ปลูกข้าวเป็นบางปี เกษตรกรทั้งหมดประสบปัญหาภัยแล้งล่าสุดในปี 2562 เกษตรกรส่วนมากต้นข้าวได้รับความเสียหายในระดับมากที่สุด ซึ่งสาเหตุของภัยแล้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่เกิดจากฝนแล้ง โดยเกษตรกรส่วนมากได้รับผลกระทบจากภัยแล้งต่อผลผลิตข้าวทั้ง 3 ด้าน คือ คุณภาพผลผลิตข้าว ปริมาณผลผลิตข้าว และราคาผลผลิตข้าวอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ (2558, น.67) ที่พบว่า จากการสำรวจความถี่ในการเกิดภัยธรรมชาติที่เกษตรกรเห็นว่าเกิดขึ้นทุกปีได้แก่ ฝนแล้ง น้ำแล้ง ฝนทิ้งช่วงยาวนานในฤดูฝน ส่งผลกระทบต่อผลผลิตข้าว ได้แก่ ราคาข้าวที่ขายได้ลดลง ปริมาณ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ผลผลิตข้าวลดลง และผลผลิตข้าวมีคุณภาพต่ำลง และผลการศึกษาของ พันธ์ทิพภา สนธิสุวรรณกุล (2561, น.47) พบว่า ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากภัยแล้ง คือ ปริมาณผลผลิตข้าวลดน้อยลง และส่งผลให้รายได้จากการจำหน่ายข้าวลดลง ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าน้ำมีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของข้าว หากข้าวน้ำในระยะเวลาแตกกอจะทำให้ต้นข้าวตาย และหากข้าวน้ำในระยะสร้างช่อดอกถึงผสมเกสรจะทำให้ผลผลิตลดลงและมีคุณภาพต่ำ ส่งผลให้ราคาขายผลผลิตที่ได้ลดลง และทำให้เกษตรกรต้องปรับตัวเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ข้าวน้ำ

การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นจากทั้งหมด 5 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งแตกต่างกับผลการศึกษาของเพ็ญติตา เอี่ยมชม และคณะ (2560, น.195) ที่พบว่า โดยภาพรวมเกษตรกรปรับตัวในระดับน้อย ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะข้อจำกัดทางสภาพพื้นที่ การเพาะปลูกข้าวที่ต่างกัน อาจทำให้เกษตรกรมีระดับการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งที่ต่างกัน

4. ระดับความรู้ แหล่งความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร

1) ความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร จากการจัดระดับความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร จำนวน 20 ข้อ คิดเป็น 20 คะแนน พบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งอยู่ในระดับมาก จำนวนข้อที่ตอบถูกเฉลี่ย 14.39 ข้อ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เพ็ญติตา เอี่ยมชม และคณะ (2560, น.195) พบว่า เกษตรกรมีความรู้ด้านการจัดการกับสถานการณ์ภัยแล้งเฉลี่ย 14.51 คะแนน จากคำถาม 20 ข้อ และเกษตรกรส่วนใหญ่รับรู้ถึงผลกระทบจากสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในระดับมาก ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าเกษตรกรประสบปัญหาภัยแล้งเป็นประจำ จึงมีการศึกษาหาความรู้ และข้อมูล สารจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำความรู้ที่ได้มาแก้ไขปัญหาที่ตนประสบ

2) แหล่งความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร ผลการศึกษา พบว่าเกษตรกรมีแหล่งความรู้และระดับการได้รับ ข้อมูลข่าวสารทั้งที่เป็นสื่อบุคคล สื่อกลุ่ม สื่อมวลชน และสื่อออนไลน์ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาแหล่ง ความรู้แต่ละประเภท พบว่า ได้รับจากสื่อบุคคลมากกว่าสื่ออื่นๆ รองลงมาคือ สื่อกลุ่ม สื่อมวลชน และสื่อออนไลน์ ซึ่งแตกต่าง กับผลการศึกษาของ ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ (2558, น.68) ที่พบว่า เกษตรกรชาวนาได้รับข้อมูลข่าวสารเรื่องการ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ วิทยุ เพื่อนบ้าน และเจ้าหน้าที่เกษตร ตามลำดับ แต่หาก พิจารณาจากตัวของสื่อพบว่าเกษตรกรได้รับความรู้จากผู้นำชุมชน เนื่องจากผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญมากในการประชาสัมพันธ์ และถ่ายทอดความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่สามารถใช้เป็นแนวทางการปรับตัวต่อภัยแล้งให้แก่เกษตรกรได้

3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร ผลการศึกษา พบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ภัยแล้ง อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาข้อมูลในแต่ละประเด็น พบว่า ประเด็นที่เกษตรกรมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คือ ภัยแล้งส่งผลให้ปริมาณผลผลิตลดลง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ (2558, น.70) ที่พบว่า ในด้านความคิดเห็นของเกษตรกรชาวนาต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อผลผลิตข้าวนั้น เกษตรกรมี ความเห็นว่าได้รับผลกระทบในระดับมากที่สุดและปานกลาง โดยผลกระทบในระดับมากที่สุด ได้แก่ ราคาข้าวที่ลดลง ส่วนผลกระทบระดับปานกลาง ได้แก่ ปริมาณผลผลิตข้าวลดลง และผลผลิตข้าวมีคุณภาพต่ำ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะภัยแล้ง ทำให้ปริมาณผลผลิตข้าวลดลง และผลผลิตข้าวที่ได้มีคุณภาพต่ำ ส่งผลให้ราคาขายผลผลิตที่ได้ลดลงตามไปด้วย

5. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้น

1) ปัญหาในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ผลการศึกษา พบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีปัญหาในการปลูก ข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาประเด็นปัญหาทั้งหมด พบว่า ประเด็นที่มีเกษตรกรมีระดับปัญหาสูง

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ที่สุด คือ เกษตรกรไม่มีการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาเพาะปลูก เนื่องจากต้องรอช่วงฤดูฝน อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เสาวนีย์ ดาษโรสง (2556 ,น.97) ที่พบว่าเกษตรกรร้อยละ 84.00 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาทำกิจกรรมการผลิต และในการสร้างบ่อเก็บน้ำต้องใช้ทุนสูง ถึงอย่างไรก็ตามการสร้างบ่อหรือสระเก็บน้ำก็พบว่าฝนตามธรรมชาติไม่ได้ตกลงมาเพียงพอที่จะเก็บกักหรือใช้ประโยชน์ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าเกษตรกรมีข้อจำกัดด้านต้นทุนของทรัพยากรน้ำ จึงทำให้ไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง โดยการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาเพาะปลูกได้

2) ข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ผลการศึกษา พบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาประเด็นข้อเสนอแนะทั้งหมด พบว่า ประเด็นที่มีเกษตรกรมีระดับข้อเสนอแนะสูงที่สุด คือการส่งเสริมให้มีการประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงในการเกิดภัยแล้งก่อนการปลูกพืช สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นิโรจน์ สินณรงค์ และคณะ (2559 ,น.124) ที่พบว่า เกษตรกรเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพื่อลดความเสี่ยงและความเปราะบาง รับรู้ศักยภาพในการรองรับการเปลี่ยนแปลง สร้างศักยภาพในการรองรับการเปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างความคุ้มกันให้แก่ความยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชนต่อไป ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าหากมีการประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงในการเกิดภัยแล้งก่อนการปลูกพืช จะทำให้เกษตรกรมีการวางแผนการผลิต และเตรียมตัวในการรับมือกับภัยแล้ง เพื่อลดผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

6. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกร

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ มี 3 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กับการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา คือ เพศ ต้นทุนการผลิตข้าว และความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้ง โดยมีผลในเชิงลบ กล่าวคือ ตัวแปรมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางตรงกันข้าม นั่นคือเมื่อเกษตรกรเป็นเพศชาย การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าเกษตรกรเพศชายเป็นแรงงานหลักในการทำเกษตร เมื่อมีต้นทุนการผลิตข้าวต่ำ การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อาจเนื่องจากเมื่อมีต้นทุนในการผลิตข้าวต่ำ เกษตรกรจึงมีเงินทุนเหลือ สำหรับใช้ในการเปลี่ยนการจัดการน้ำ เช่น การลงทุนสร้างสระน้ำเพื่อกักเก็บน้ำในพื้นที่ของตนเอง และเมื่อเกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับภัยแล้งน้อย การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อาจเนื่องจากเกษตรกรมีการรับรู้ถึงผลกระทบของภัยแล้งในด้านอื่นๆ นอกจากสภาพน้ำ สภาพดิน และผลผลิตข้าว

และมี 3 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กับการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา คือ จำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือน ผลกระทบจากภัยแล้งต่อปริมาณผลผลิตข้าว และแหล่งความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร โดยมีผลในเชิงลบ กล่าวคือ ตัวแปรมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางตรงกันข้าม นั่นคือ เมื่อมีจำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือนน้อยลง การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อาจเนื่องจากเมื่อมีจำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือนน้อย ทำให้มีความคล่องตัวในการทำกิจกรรมทางเกษตรมากกว่า ส่งผลให้เกษตรกรมีการปรับตัวมากกว่าเกษตรกรที่มีจำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือนมาก เมื่อได้รับผลกระทบจากภัยแล้งต่อปริมาณผลผลิตข้าวต่ำ การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ (2558) ที่พบว่า การปรับตัวต่อภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปรับตัวด้านการผลิตข้าวของเกษตรกร ชวนาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หมายความว่า เกษตรกรที่ในพื้นที่ปลูกข้าวมีการเกิดภัยธรรมชาติมาก จะมีการ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมาก ทั้งนี้จะเป็นเพราะว่า เมื่อเกษตรกรได้ผลผลิตข้าวลดลง หรือไม่ได้อผลผลิตข้าว จะส่งผลทำให้รายได้ของเกษตรกรลดลง เกษตรกรจึงตระหนักถึงผลกระทบของภัยแล้งที่เกิดขึ้น จึงมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถผลิตข้าวได้ในปริมาณที่มากขึ้น เพื่อเพิ่มรายได้ และมีผลในเชิงบวก 1 ตัวแปร กล่าวคือ ตัวแปรมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือ เมื่อได้รับแหล่งความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งมากขึ้น การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นด้วย สอดคล้องกับผลการศึกษาค้นคว้าของคณะ (2558) ที่พบว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรจากแหล่งต่างๆ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปรับตัวด้านการผลิตข้าวของเกษตรกรชาวนาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หมายความว่า เกษตรกรที่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรจากแหล่งต่างๆ มากจะมีการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งนี้จะเป็นเพราะว่าเมื่อเกษตรกรได้รับความรู้จากหลายแหล่งความรู้ จะส่งผลให้เกษตรกรมีองค์ความรู้ในการปรับตัวที่หลากหลาย ทำให้เกษตรกรมีทางเลือกในการปรับตัวมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่ได้ศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งในอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

1.1.1 ด้านสถานการณ์ภัยแล้ง จากผลการวิจัยที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาภัยแล้งในพื้นที่ปลูกข้าวเป็นบางปี และบางส่วนประสบภัยแล้งทุกปี ดังนั้นเกษตรกรจึงควรปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยการติดตามข่าวสารในด้านข้อมูลการพยากรณ์อากาศ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการผลิตและการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวในฤดูกาลถัดไป เพื่อลดความเสียหายจากภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี

1.1.2 ด้านแหล่งความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งของเกษตรกร จากผลการวิจัยที่พบว่าเกษตรกรได้รับความรู้จากผู้นำชุมชนมากที่สุด ดังนั้นเกษตรกรควรมีการศึกษาวิธีการปรับตัวให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมในการทำการเกษตรของตนเองจากแหล่งความรู้ต่างๆ เพิ่มเติม และเพื่อให้เกษตรกรได้รับความรู้ที่หลากหลาย และควรสร้างเครือข่ายเกษตรกรโดยอาจเริ่มจากเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้เกิดการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การปลูกข้าว ร่วมกันวางแผนหาแนวทางในการลดความเสี่ยงและการรับมือกับภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้น

1.1.3 ด้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำการเกษตร จากผลการวิจัยที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีการทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว ดังนั้นเกษตรกรควรมีการปรับเปลี่ยนจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการปลูกพืชที่มีความหลากหลายตรงกับความต้องการของตลาด เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ซึ่งเกษตรกรไม่อาจคาดเดาล่วงหน้าได้

1.2 ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 ด้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำการเกษตร ประเด็นที่เกษตรกรประสบปัญหาหนักที่สุดคือ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาเพาะปลูก เนื่องจากต้องรอช่วงฤดูฝน อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ดังนั้นควรส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมปลูกข้าว ให้ความรู้เกษตรกรในการประเมินความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติในเบื้องต้นก่อนการปลูกข้าว โดยหน่วยงานในชุมชนให้การสนับสนุนด้านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

1.2.2 ด้านการเปลี่ยนแปลงการจัดการน้ำ ประเด็นที่เกษตรกรประสบปัญหามากที่สุดคือ ขาดแหล่งเงินทุนในการขุดแหล่งน้ำในไร่นา ดังนั้นควรจัดหาและลงทุนพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก ระบบการกักเก็บน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติของชุมชน ท้องถิ่น เพื่อให้เกษตรกรมีน้ำเพียงพอในการผลิตข้าว และช่วยลดปัญหาการขาดแคลนน้ำ

1.2.3 ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีการเกษตร ประเด็นที่เกษตรกรประสบปัญหามากที่สุดคือ ขาดความรู้ในด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการภัยแล้ง ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมสนับสนุนด้านงบประมาณเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาเทคโนโลยีที่ใช้การจัดการภัยแล้ง เช่น การปรับปรุงพันธุ์พืชที่ทนต่อความแห้งแล้งและทนเค็ม การใช้ดาวเทียมในการสำรวจการใช้ที่ดิน แหล่งน้ำ และภูมิสารสนเทศ

1.2.4 ด้านการบริการความรู้และข้อมูลข่าวสาร ประเด็นที่เกษตรกรประสบปัญหามากที่สุดคือ ขาดแหล่งความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ภัยแล้ง ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนให้มีแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศที่มีความแม่นยำ และน่าเชื่อถือ มีการฝึกอบรมและพัฒนาความรู้ของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับภัยแล้ง เพื่อให้ผู้นำชุมชนสามารถนำไปถ่ายทอด เผยแพร่ให้กับเกษตรกรในชุมชนได้ และจัดทำความรู้เกี่ยวกับภัยแล้งผ่านสื่อต่างๆ มากขึ้น เช่น สื่อกลุ่ม สื่อมวลชน และสื่อออนไลน์

1.2.5 ด้านการบริหารความเสี่ยงโดยการประกันภัยพืชผล ประเด็นที่เกษตรกรประสบปัญหามากที่สุดคือ การดำเนินนโยบายทางการเกษตรของรัฐ มีผลต่อการปรับตัวของเกษตรกร ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการรับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกรจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ สามารถนำมาวางแผน กำหนดกลยุทธ์ นโยบายเพื่อช่วยแก้ไขปัญหให้กับเกษตรกรได้อย่างเหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ด้านวางแผนการผลิตพืช ควรมีการศึกษาลักษณะผลกระทบจากการเกิดภัยแล้งและการปรับตัวของเกษตรกรสำหรับพืชชนิดอื่นๆ รวมถึงด้านประมงและปศุสัตว์ เนื่องจากภัยแล้งเกิดขึ้นทุกปีและมีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ การศึกษาผลกระทบและการปรับตัว จึงเป็นข้อมูลสำคัญที่จะนำมาใช้กำหนดยุทธศาสตร์ด้านการเกษตร ในการคาดการณ์และวางแผนการผลิตให้เหมาะสม เพื่อลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นและสร้างเสถียรภาพด้านความมั่นคงทางอาหาร

2.2 ด้านการศึกษา ควรมีการศึกษาลักษณะผลกระทบจากการเกิดภัยแล้งและการปรับตัวของเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงหรือจังหวัดอื่นๆ เพิ่มเติม เพื่อเปรียบเทียบว่าเกษตรกรได้มีการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้งมากน้อยเพียงใด และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลการปรับตัวของเกษตรกร เพื่อนำไปสรุปผล หรือปรับปรุงรูปแบบวิธีการให้ดียิ่งขึ้น

2.3 ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีการเกษตร ควรมีการศึกษาแนวทางการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรที่สามารถช่วยเหลือเกษตรกรจากปัญหาภัยแล้งและภัยธรรมชาติจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เช่น การจัดทำระบบสารสนเทศ การปรับปรุงพันธุ์พืชที่สามารถทนทานอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม การจัดทำโมเดลระบบการปลูกพืชที่สามารถหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กรมอุตุนิยมวิทยา. (2562). *สภาวะอากาศของประเทศไทย ปี 2562*. สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563 จาก,

https://www.tmd.go.th/programs/uploads/yearlySummary/yearly_2562_th.pdf

นิโรจน์ สินณรงค์, กฤษดา พงษ์การันยภาส,บุญศรีธรรม มีมานะ, ประเจต อำนาจ, และสุกัญ หนูแก้ว (2559).

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

การปรับตัวของเกษตรกรเพื่อพัฒนาชุมชนต้นแบบภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของกลุ่มเกษตรกร
ผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว. สืบค้นเมื่อ 14 ตุลาคม 2563 จาก

<http://www.journal.nu.ac.th/JCDR/article/view/1600/992>

พินิจทิพา สนธิสุวรรณกุล (2561). การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ในชุมชนบ้านไผ่จระเข้

อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. สืบค้น 14 ตุลาคม 2563, จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JMDUBRU/article/download/234523/161216/>

เพ็ญทิศา เอี่ยมชม, เฉลิมพล จตุพร, พัฒนา สุขประเสริฐ, และ สุวิสา พัฒนเกียรติ. (2560). การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูก
ข้าวต่อสถานการณ์ภัยแล้งในอำเภอมือง จังหวัด ลพบุรี. สืบค้น 14 ตุลาคม 2563 จาก

https://paj.rmu.ac.th/jn/home/journal_file/140.pdf

ระบบข้อมูลเกษตรกรผู้ประสบภัยพิบัติด้านพืช กรมส่งเสริมการเกษตร. (2562). *แบบประเมินผลกระทบความเสียหายด้านพืช
และการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยภาวะฝนแล้ง*. สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563, จาก

<https://disaster.doae.go.th/>

คันสนีย์ กระจำนอม, อาชว์บาร์มี มณีตระกูลทอง, นครศ รังควัต ,และปทิตตา ธรรมิรัตน์เกษม. (2558, น.84) ผลกระทบด้าน
การผลิตข้าวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการปรับตัวของเกษตรกรชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน
จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานเกษตรอำเภอด่านขุนทด. (2562). *แผนพัฒนาการเกษตรอำเภอด่านขุนทดปี 2562*. สำนักงานเกษตรอำเภอ
ด่านขุนทด, จังหวัดนครราชสีมา.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, (2562). *ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรและอาหาร ปี 2562*. สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม
2563, จาก http://impexp.oae.go.th/service/report_product01.php?S_YEAR=2562